

Szemle 1931 4. sz. és U. a.: Székesfehérvár 18. századbeli kő- és képfaragói. 1931 6. sz.

⁹⁾ Bővebb ismertetésüket, főként hittani értelmezésüket l. Pauer J.: Emléklap... c. művében 32 l. és következőkön.

¹⁰⁾ Acta Eccl. Alb. Reg. ann. 1778—80. Pp. Ltár. Nr. arch. 5901. nr. 2.

¹¹⁾ Szűz Mária kápolnájával kapcsolatban megemlítjük, hogy az 1774-es egyh. látog. jegyzőkönyvtervezetben a következő megjegyzés foglaltatik: «E Tribus Sacellis, unicum perfici hucusque potuit, in quo elegans stat Ara Magnae Matris honoribus dedicata.» Tehát az eredeti Szűz Mária oltár szép építmény volt s ami még érdekesebb, e rövid feljegyzésből az is kitűnik, hogy a régi plebániatemplom épületébe három kápolnát terveztek. Hol lehetett a harmadik? Talán az egyik sekrestyét, az északit, amelynek mennyezetét freskók díszítik, szánták eredetileg mellékkápolnának.

¹²⁾ Juhász Viktor dr.: Adatok Székesfehérvár multjából. Magyar Művészet, 1930 7. sz.

¹³⁾ Rados Jenő: Magyar oltárok. Budapest, 1938 75. l.

¹⁴⁾ Leírását Mihalik Sándor dr.-tól l. A régi Buda és Pest iparművészetének kiállítása. Leíró lajstrom. Budapest, 1935. Szentpétery saját kézírású költségvetését és a feszület áráról szóló nyugtát püsp. levéltárunknak legutóbbi rendezése alkalmából a székesegyház 1848-ban történt belső megújításának költségiratai közt leltük meg. A feszület 529 pengőforintba került.

¹⁵⁾ Schoen A.: Deutsche Meister in Stuhlweissenburg... Deutsch-Ung. Hbl. 1932. H. 4., továbbá — U. a.: Székesfehérvár 18 sz. kő- és képfaragói. Székesfehérvári Szemle 1931. 6. sz.

Folytatjuk.

Prohászka Ottokár emlékezete.

EGY ÉVVEL a nagy püspök halála után 1928 ápr. 2-án Fejér vármegye és Székesfehérvár törvényhatóságai ünnepélyes gyászközgyűlés keretében emlékeztek meg a modern Magyarország apostolának, Prohászka Ottokár nagy egyéniségéről és megfogadták, hogy minden esztendőben fiúi hálával hódolnak majd emlékének. Azóta tíz esztendő telt el. Szent István megyéje és városa hálattel szívvel teljesítette ezt az önként vállalt kötelességét és minden alkalommal felkerlte egy-egy közéleti egyéniségét, hogy emlékszed keretében méltassa a nagy püspök jelentőségét. Most, hogy az eucharisztikus év és a Szent István centenárium kapcsán a boldogult nagy püspök hamvait ünnepélyesen átviszik az e célra épült monumentális emléktemplomba, a krónikás hivatásához méltón össze kívánjuk foglalni mindazon beszédek sorát, amelyek Prohászka Ottokár egyéniségét megvilágították.

1928. ápr. 2-án *Dr. Kövess Emil* törvényszéki elnök Székesfehérvár elárvult közönségének érzelmét fejezte ki, amikor Prohászka Ottokár és Székesfehérvár lelki kapcsolatáról beszélt.

1929. ápr. 9-én *Dr. Zavaros Aladár* v. polgármester a dolgozó püspököt és a jóságos atyát állította lelki szemünk elé.

1930. ápr. 8-án *Dr. Havranek József* alispán Prohászka Ottokárnak, a katolikus ujjászületés apostolának képét festette meg.

1931. ápr. 11-én *Mátrai Rudolf* tanker. kir. főigazgató Prohászkaról, az emberről és a tudósról emlékezett meg.

1932. ápr. 5-én *vitész Dr. Szarka Géza* leánygimn. tanár Prohászkat, a szociális apostolt mutatta be.

1933. ápr. 3-án *Dr. Barth Rezső* keresk. isk. igazgató Prohászkaról, a lelkigyakorlatos püspökről szólott.

1934. ápr. 3-án *Dr. Mohai Lajos* áll. gimn. tanár színes szavakkal hódolt Prohászkanak, a művészeknek.

1935. ápr. 8-án *Dormúth Árpád* áll. gimn. tanár Prohászkanak, a modern élet apostolának, az új magyar expresszionista költészet atyjának vonásait rajzolta meg.

1936. ápr. 6-án *Shvoy Lajos* megyéspüspök Prohászkat, a kegyelem emberét szólaltatta meg a közönség előtt.

1937. ápr. 4-én *Dr. Balassa Brunó* tanker. kir. főigazgató Prohászkaról, a modern európai emberiség hídépítőjéről mondott remekbeillő gondolatokat.

1938. ápr. 3-án *Dr. Potyondy Imre* preláthus-kanonok Prohászka életének hármasszoros alapvonásait vetítette elénk. A nagy püspök alakját hozta közelünkbe e beszéd most a szent-év kezdetén. Legmértőbben úgy hódolunk emlékének, ha az alábbiakban teljes egészében közöljük.

* * *

Tizenegy éve volt. Virágvasárnapja előtt való péntek este. Tizenötödik évfordulója a szomorú Titanic katasztrófának, mikor a Titanic-korál hangjai mellett 1600 ember merült el a hullámsírban. Prohászka püspök karingben, stólában készen áll, hogy a szószékre lépjen. Dr. Koudela egyetemi zeneigazgató, ki magának tartotta fenn a nagy Püspök iránt való tiszteletből a jogot, hogy férfi-konferenciái előtt az orgonálást ellássa, parancsért jelentkezik nála. Kedves Mestro, szólítja a püspök kedveskedő megszólítással, játsza nekünk a Titanic-korált. És felúgott az orgona szárnyain az ének «Közelebb-közelebb Hozzád Uram!... Bár nyughelyem kemény a föld rögén, Te nálad ébredek Bethel hegyén.» Prohászka püspök a szószéken kihirdette szellemi testamentumát: «Fiatalemberek, hozzátok fordulok, nincs más Kódex, csak az evangelium», — megújította élete hitvallását: «Ime az Isten báránya, ki elveszi a világ bűneit» megáldotta híveit és öntudatlanságba esett, hogy felébredjen Bethel hegyén.

Staudingen bajor falucska templomát ősrégi fametszet képsorozat díszíti. Az egyik képen orvos áll, amint vinni készül a halál és aláírva: halál ellen nincs orvosság. A másik kép úgy-

védet ábrázol, amint a törvényszéken védőbeszédét tartja, hozzálép a halál s mondja: ügyvéd úr, másokat megvédett, jöjjön, védje meg most saját magát. A következő képen a sirásót félig megásott sír széléről vonszolja el a halál mondván: hagyd, majd ássa tovább más, de a te számodra. Az utolsó képen szószéken pap prédikál, mögötte a halál és mondja: Tisztelendő úr maga oly szépen tud beszélni a jó halálról, jöjjön, mutassa meg most maga, hogy hogyan kell meghalni. S Prohászka püspök megmutatta, hogyan kell meghalni.

Az 1920. évi férfi lelkigyakorlatok s konferenciák sikere nagy örömmel s hálával töltötte el lelkét. Hazajön és Naplójába írja: «Quid retribuam Domino! Elfogodottság tölti el lelkemet... Istenem, mennyi szent érzelemmel van teítve az egyetemi templom. Most már nem megyek szerte az országba, ide függesztem trofeáimat.» És odafüggesztette trofeának önmagát hirdetve: «Nem kell sajnálni a lángot, hogy elég. Lobogjon! Ez a zenéje. Sajnáljuk inkább az üszköt, mely lángot vetni nem tud. Ne sajnáljuk azt a lángot, mely az agyban él sokak biztatására, épülésére s üdvére — ne sajnáljuk az embert, aki elég!»

Jób könyve sötéten szól az emberi elmulásról: Rothadásnak mondom, hogy anyám vagy — férgeknek, hogy testvéreim vagytok... Olyan az ember élete, mint a hajó útja a vizen, alig megy tovább a hajó, hiába keresed nyomát... olyan az élet, mint a futár lovának lábnyoma a homoksivatagban, alig fut tovább a ló, máris befújja a szél. Még sötétebb Dürer ecsetje, mikor a halált festi: rideg szoba ágyán elhagyottan haldoklik az ember s a halál csontváza söpör ki mindent a szobából — királyi korona, pénz, tudós könyve, kitüntetések stb. gurulnak a seprő előtt. Sötét a halál, szomorú az emléke s Prohászka sírja mégsem sötét. Az ő emlékezete ma is napsugár, mert sírját s emlékezetét előnti és bearanyozza életének varázsa.

* * *

Prohászka életének alapvonása az eszmények mély átélése és pedig főleg hármasság eszmény átélése: az Istenközelség átélése, az emberszeretet szinte ösztönös ereje s élése, továbbá a tisztá életörömök hirdetése s élése.

a) Az Isten-közelség átélése annyira lényegévé vált főleg élete vége felé, hogy a földön már nem érezte itthon magát. «Örvendező lélekkel térek haza mennyei Atyámhoz...» kezdi végrendeletét. Ő megértette szent Ferencet, ki a halált Fra Morsnak, haláltestvéreinek hívta. Az átérés szent hevületével magyarázta azért nem egyszer nekünk, hogy az emberi életnek nem négy — gyermek, ifjú, férfi s öregkora — hanem öt korszaka van, az ötödik a lélek testnélkül való életének kora s óva int, hogy: ugye nem jut eszedbe lekötönni tavasszal a fákon a rügyet,

hogy ki ne fakadjon, nem jut eszedbe, spanyolviasszal lepecsételni a tojást, hogy abból élet ki ne pattanjon, ne sajnáld saját életedet se, ha a halál által új életre kél s rügybe fakad . . . nem erőlteted lábadra férfi korban gyermekkorod kis topánkáit, nem veszed fel gyermekkorod kis ruháit, engedd s ne sajnáld a lelkedet se, mikor új fejlődési stadium, a halál utáni élet tökéletesebb formáiba öltözik.

A tudósok keresik, hol a helye Prohászka Ottokárnak a szellemóriások, a filozófusok, természettudósok és szociológusok között. Nekünk gyermekeinek, kik Prohászka Ottokár szemébe nézhettünk, kik atyai ajkairól szívtuk a szót, ez nem probléma. Odaállunk a bölcselők elé és válaszoljuk: Filozófusok, keressetek helyét a bölcselők között? Nézzétek, ott a helye, ahol az elme a logika határain túl az Isten-közelség végtelenségével töltekezik és így énekel «Filozófusok, én kacagok rajtatok, én az örök élet vándora, prófétája és énekese vagyok.» — Odaállunk a természettudós elé és mondjuk: Keresed helyét a természettudósok között? Hallgasd meg akkor szavát, mikor Düllmen szt. Katalinról beszél, arról az egyszerű parasztlányról, aki minden teremtményben Isten kezét látta, aki mikor hajnalban a rét ösvényén járt, felfogta kicsi parasztlány-szoknyáját, hogy egyetlen harmatcseppet, Istennek gyöngyszemeit le ne üssön vele! Olvasd el, te tudós, sorait, melyeket a pilisi hegyekről írt, amik az ő szemében Isten oltárai, csúcsai Isten gyertyatartói, hegyoldalának lankás erdei Isten oltárszönyegei, ahova ő csak imádkozni járt! Hallgasd meg, tudós, énekét, amelyre a Sárrét egyhangú világa hangolja, hallgasd meg imádságát, melyre a felhők fodra ihleti, melyben ő az örök Tabernakulum fátyolát látta. Átélés volt nála a német közmondás: Es geht der liebe Gott durch den Wald — szívéből szakadt az ima: a rét, mielőtt lekaszálnák és a hársfák, mielőtt virágoznának, Teveled van tele. Fenséges a Soliloquium 1921 április 18-i feljegyzése. Lovasberényi bérmálás után jegyezte fel. A bérmálás végeztével hosszan elmélkedett a Cziráky-park 300 éves tölgye alatt. Hazajön s imádságosan tör ki lelkéből a zsolnáros szava: «melior est una dies in atriis tuis! . . . praesentia! Isten-közelség, édes, simogató Isten-közelség — ezt a mézédesség megtapasztalást szeretném szívetekbe csepegtetni, de ehhez alázatos hit, erkölcsös szív és imádkozó áhítat kell... Milyen más nekem Lovasberény, mióta Krisztus kezét látom a hársfában...!

Az Isten-közelség ezen átélése titka Prohászka lelki nagyságának, ez nevelte azzá az egyéniséggé, melyet Bangha Pater így jellemez: «Evangéliumi ember, ki Mesterének csodálatos mása volt, — akire ránézni s szavát hallani annyi volt, mint jobbnak lenni.»

b) Második nagy átélése a felebaráti szeretet, a szegények és elhagyottakkal való együttérzés teljes átélése. Ez szinte ösz-

tönös és impulsív erővel uralkodott rajta, s mint igazi pathosz uralta lelkét: gyermekkönnye, öreganyó sóhaja nemcsak visszhangot keltett lelkében, de ösztönösen hajtotta cselekvésre. Nem az értelem logikája, hanem a szív tette a szociális érzés apostolává. A részvét állandó átérzése magyarázza, hogy előbb volt Prohászka püspök a Szent Vince-egylet munkása, mint szociológus. A részvét páthosának ereje vitte az alázatos papot, aki minden erényét elrejtette, akinek legnagyobb kincse a szegénység és a névtelenség volt, oly cselekedetekre, mint az esztergomi hid szegényének jelenete.

Aristoteles szerint a szeretet a javak megosztása. Szent Ágoston kiegészíti e meghatározást, szerinte a szeretet több mint a javak megosztása: a szeretet a javak megosztása mellett részvét, odahajlás, együttérzés, átkarolás. Azért, ha azt kérdezed, tudós, hogy hol a helye Prohászkanak a szociológusok között, azt felelem: ott szent Ágoston mellett, ott a helye Dosztojevszkij mellett, ki mikor egy ízben szegénnyel találkozott s nem volt nála az erszénye, oda ment a szegényhez, kezét fogott vele és bocsánatát kérte mondván: pénzem nincs, de szeretlek, becsüllek — amire a szegény koldus sugárzó arccal válaszolta: ennyit még senkitől sem kaptam.

Az emberszeretet ösztöne és mélységes átérzése uralta Prohászka beszédeit is. «Prohászka — mondja Brisits — a szószéken sohasem uralkodott mint Bossuet, sohasem volt a hatalom és tekintély képviselője, mint Pázmány, nem volt ostor és tisztító vihar, mint Ábrahám a S. Clara, hanem testvér, akinek az érzése részvét, szava pedig olaj.» Prohászka a XIII. századbeli franciskánus szónokok típusa volt, aki a szigorú Credot prédikálta, de úgy prédikálta, hogy — bár magasan szárnyalt, de Credoja mégis meleg volt. Prohászka szónoki programját maga így fogalmazta meg: «Testvérekém, én békét akarok köztetek és Isten között.» Prohászka szónok volt, akit a részvét ösztöne nemcsak közel vitt hallgatóihoz mint emberekhez, nemcsak megérezte hallgatói problémáit, de együtt is szenvedte velük — és ezen compassio folytán sohasem a moralisták és apologeták iskolás ridegségével nyúlt problémájukhoz, hanem az emberi természet esettségének számbavételével tárgyalta azokat.

Prohászka a szeretet zsenije. Pater Bangha így kiált fel: «Prohászka szeretet nélkül?! Mi volna ő így? Talán lángész, talán irigyelt tudós, de — tizedrészét sem érte volna el annak, amit elért, mert szeretett.»

c) Prohászka püspök az örökélet vándora, dalosa és prófétája volt, de ugyanakkor prófétája volt a földi örömöknek is, ha azok tiszta örömök, életboldogító örömök voltak. Brisits írja: Prohászka a természetes és természetfeletti öröm püspöke, aki a

földi életet lélekkel és erővel tudta megkoronázni. Prohászka püspök nem haragudott a földi életre. Már itt a földön ritmikus, örömteli életet sürgetett. Hirdette, hogy a szép, egészséges, boldog élet Isten akarata. Ezért az öröm Prohászka világnézetének alkotó eleme. A vallási világnézetet is csak azért ajánlja, mert ez terem örömteli életet; a tiz parancsolatot is azért sürgeti, mert a tiz parancsolat a boldog földi élet egyedüli klímája. «Ha ideális a világnézet — mondotta itt Fehérváron 1922-ben — akkor égboltunk kristályos kék olasz ég, amilyen Catánia felett ragyog; ha skeptikusnak vagy pesszimistának csapunk fel, akkor égboltunk alacsony, felhős, ködös lesz, mely alatt elpusztul az ember ép úgy, mint Netzsche Schwarze Musik-jának zenéje mellett vagy a kancsukát tartó és töviskoronát ígérő Tolstoj sötét embere mellett.

Prohászka hivatásának tekintette, hogy az életöröm próféta legyen. «Az egész magyar lelkiség — írja — elfelejt örülni és az öröm olaja elszáradt homlokáról... a nagy vámszedő: a politika, blazirt irodalom és lelketlen közélet kifosztottak belőle mindent és ő itt maradt védtelenül.» Prohászka a lendület vesztett és örömtelen emberért jött, aki «a tavaszi földnek esdeklő illatával várja a fenséges Magvető kezét, melynek nyomán kihajt és kalásszá érik bennünk az öröm, melynek aranyos hullámváza fölött Isten arca mosolyog felénk.»

Föld és Ég című munkája végső lapjain indokolja dogmatikailag az örömökre vonatkozó elméletét és hozzászól: «Ne tartsuk e gondolatmenetet költői ömlengésnek, valóban nincs ismeret, mely ennél igazabb és reálisabb lenne.»

Az öröm elméletét legelőször ő maga élte. Váratlanul, incognitóban ült be egyik zarándoklat alkalmával a bodajki gyóntatószékbe. A papság sem tudott róla, hogy ott van, csak a gyónók ajkán terjedt el suttogva a hír. Dolgát végezve, amely észrevétlenül jött, ép oly észrevétlenül tűnt el Bodajkról gyalogosan. Átbarangolta a Galyavölgye mentén a csurgói, isztiméri, iszkaszentgyörgyi erdőt. Késő esti szürkületben állított be az iszkaszentgyörgyi plebániára, hova kocsiját rendelte. A plebános nyugtalanul várta már az esti sötét miatt s aggódva kérdezte tőle megérkeztek: «Kegyelmes Ur, nem félt egyedül az erdőben?» «Félni? — volt a válasz — egész délután énekeltem, először gondolatban a visszatérő búcsusokkal, azután a csipogó madarakkal s végül az angyalokkal.»

Április 1-én, pénteken csak megkezdte beszédét. Utolsó teljes beszédét március 31-én este mondta a budapesti egyetemi templomban. E konferencia beszédében a következő példát hagyta ránk emlékül: Ill. Incze pápa, Assisi Szent Ferenc kortársa nagyon szerette a szegénység szentjét és sokat tartózkodott

nála Assisiben. Egyik ilyen assisi tartózkodása alkalmával nagy levertség fogta el. Küldött Szent Ferencért, hogy az megvigasztalja őt. Szent Ferenc az erdőben volt és elragadtatásában a madaraknak énekelt. A küldönc szava útján újra elragadtatásba esett és csak a második küldönc hívására indult hazafelé. Az erdei ösvény, melyen hazafelé ment, két bokor között vezetett. A két bokor között pók kezdte szőni hálóját, friss fonalaival elzárva Szent Ferenc útját. Szent Ferenc mosolyogva állt meg a kis utonálló előtt. Újabb elragadtatás következett, amelyből a harmadik küldönc ébresztette fel. Ugyan Ferenc, fogadta a pápa, nem tudnád megmondani, mi a bajom?... Nagyon nehéznek érzem az életet, segíts rajtam. Szent Ferenc felelte: Atyám téged bizonyára aranypalástod és himzett köntösöd terhe nyom... Tedd meg kedvemért, vedd le. A pápa engedelmeskedett, mire Szent Ferenc levéve válláról kopott pelerinjét a pápára terítette. Mosoly derült a pápa arcán s mondotta: Ejnye Ferenc, különös, milyen könnyű ez. Prohászka püspök is ránk hagyta egyszerű köpenyét és ez nem más, mint az örömök lelki édessége. Mindnyájan, kikre e köpenyét ráterítette, 11 év távlatából is mosolyogva mondjuk égre nézve: Különös, Atyánk, milyen könnyű így az élet.

Befejezem. Emlékezzünk. Elment a nagy lélek. Elment Krisztus leghűbb katonája, parancsnoki hidon állva önkívületében is áldást osztva. Elment a Poverello szerelmese. Elment főpapi állásban is egyszerű, de lélekre toronymagas ember — elment szépséges halállal. Elszállt a sas, aki oly sok embert vitt a magasságokba — elment a prófétai ember. Elment a magyar lélek nagy ihletője, aki nekünk lángot, tüzet, lendületet hozott és tőlünk teljes átadást kér a napsugaras, diadalmas világnézetnek.

S mikor emlékezzünk, kövessük Sik Sándor szavát:

«Bocsássuk le az ablak függönyét,
És oltuk el a lármás lámpafényt!
Ne nézzen most szemünkbe, csak a mécs,
Amit még tegnap ő gyújtott nekünk,
A mécs, a mécs, a mécs, a mécs,
Amelybe mennyből lángot ő hozott.
A drága mécs, mely mindenünk maradt,
Amelyben ő is, ő is itt maradt.»

Dr. Potyondy Imre.